

Bøger (<https://www.historie-online.dk/boger>)

Temaer (<https://www.historie-online.dk/temaer-9>)

(/)
HistorieLab (<https://www.historie-online.dk/historielab>)

Arkiv (<https://www.historie-online.dk/arkiv>)

Bliv medlem (<https://www.historie-online.dk/bliv-medlem>)

🏠 (/) > 1700-årene (<https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/1700-arene>) > Bøger (<https://www.historie-online.dk/boger>)

> Anmeldelser (<https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5>) > Den skarpe eksamination

← Forrige artikel (<https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/1700-arene/bundet-af-koennet>)

Den skarpe eksamination

Kategori: Anmeldelser

Visninger: 319

Del artiklet: **f**

(<https://www.facebook.com/sharer/sharer.php?u=https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/1700-arene/den-skarpe-eksamination>)

u=<https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/1700-arene/den-skarpe-eksamination>

online.dk/boger/anmeldelser-

5-5/1700-arene/den-

skarpe-eksamination)

(<https://twitter.com/home?status=. Aktiviteten kan ses på https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/1700-arene/den-skarpe-eksamination>)

status=. Aktiviteten kan

ses på

<https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/1700-arene/den-skarpe-eksamination>

online.dk/boger/anmeldelser-

5-5/1700-arene/den-

skarpe-eksamination)

(<http://www.linkedin.com/shareArticle?mini=true&url=https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/1700-arene/den-skarpe-eksamination&title=>

mini=true&url=<https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/1700-arene/den-skarpe-eksamination>

online.dk/boger/anmeldelser-

5-5/1700-arene/den-

skarpe-

eksamination&title=)

Lige nu 1 dag 7 dage 28 dage

Golden Days 2022: Queens
(<https://www.historie-online.dk/nyheder-og-aktiviteter-2-2/golden-days-2022-queens>)

TV-tips, uge 31, 2021
(<https://www.historie-online.dk/nyheder-og-aktiviteter-2-2/tv-tips/tv-tips-uge-31-2021>)

Anna fra Rudkøbing
(<https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/boerne-og-ungdomsboeger/anna-fra-rudkoebing>)

Museumsnumre 5: Biblen
(<https://www.historie-online.dk/temaer-9/artikler-51-51/museumsnumre/museumsnumre-5-biblen>)

THE WORLD WAR II TRIVIA GAME
(<https://www.historie-online.dk/nyheder-og-aktiviteter-2-2/the-world-war-ii-trivia-game>)

Dansk Bibliotekshistorie 1-2
(<https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/diverse-84/dansk-bibliotekshistorie-1-2>)

Dikter, journalist og oplysningspioner
(<https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/biografier-erindringer-60-60/dikter-journalist-og-oplysningspioner>)

Tyge Krogh

Den skarpe eksamination. Tortur i Danmark – og dens ofre

Gads Forlag, 2022. 352 sider, 349,95 kr.

Af Henrik Gjøde Nielsen, direktør, forskningschef, ph.d., Nordjyllands Kystmuseum

Denne bog burde ikke have været skrevet. I hvert fald ikke, hvis man underlægger sig en af tidens trend, som går på at tilintetgøre de ubehagelige dele af fortiden ved at fjerne elementer, der minder om disse; elementer som på den ene eller anden måde – mere eller mindre oplagt og indlysende – kan siges at være reminiscenser af denne ubehagelige fortid, ud fra devisen om, at her er der noget ubehageligt og politisk problematisk fra fortiden, som er politisk ukorrekt i nutiden og som har sat sig spor og på en eller anden måde er bevaret for nutiden. Så aflyser man forestillinger, kræver ændring af navne på gader, pladser og palæer, fjerner statuer eller udsætter dem for hærværk osv. I det lys burde denne bog ikke være skrevet, for den ikke blot minder os om, den udpensler også staten Danmarks officielle og uofficielle legaliserede brug af tortur, og placerer Danmark på en

både positiv men i særdeleshed også negativ plads i historien om den statslige brug af tortur i Europa. Og hvem bryder sig om at blive mindet om, at dansk retspraksis i århundreder i udstrakt og systematisk grad benyttede sig af tortur? Det er en på alle måder ubehagelig historie. Derfor burde denne bog ikke være skrevet.

Forfatteren Tyge Krogh, seniorforsker ved Rigsarkivet, har primært bedrevet forskning i dansk rets- og kulturhistorie i 1700-tallet. Herværende værk er ikke det første ubehagelige arbejde, forfatteren har præsteret. I 2000 blev Tyge Krogh dr.phil. på afhandlingen Oplysningstiden og det magiske – Henrettelser og korporlige straffe i 1700-tallets første halvdel. Man må tro, at forskeren har været i stand til at distancere sig fra sit stof. I modsat fald må det have medført søvnløse nætter. Det samme gør sig gældende for Den skarpe eksamination. De pinsler, der udpensles, og som følge af formålet nødvendigvis må udpensles, i begge værker, er særdeles ubehagelig læsning, og dybest set ikke til at holde ud. Men når forfatteren kan holde til det, kan læseren jo også. Ikke at det hjælper på den side af sagen, men det skal her også fremhæves, at Den skarpe eksamination er smukt og behageligt tilrettelagt, særdeles velskrevet og med mange og velvalgte citater, ligesom som den er velillustreret, i ordets bedste betydning.

Tortur er, anfører forfatteren, tilføjelse af fysisk smerte, og i det foreliggende værks sammenhæng udført af offentligt ansatte med det formål at fremtvinge tilståelser eller samle oplysninger om medskyldige til en retssag. Bogen undersøger den periode, i hvilken tortur lovligt benyttedes i Danmark, dvs. tiden 1540-1837, men der kan naturligvis have forekommet tilfælde af det man kan kalde statsautoriseret tortur før 1540, som der blot ikke er bevaret kilder om.

Brugen af tortur i Danmark var, ligesom lovgivningen herom, meget omskiftelig, og i lange perioder blev tortur anvendt trods formelt forbud, hvilket gør torturen vanskelig at følge i kilderne, ligesom der forskningsmæssigt ikke er arbejdet meget med dansk brug af tortur. Der er i mange tilfælde tale om sideordnede oplysninger, når sådanne dukker frem. Internationalt, dvs. i den offentligt sanktionerede torturs historie i Europa, indtager Danmark et par interessante og modstridende positioner. På den ene side er forholdet det, at flere hundrede dødsdømte hekse og tyve blev tortureret i 1500-1600-tallet, at i tiden 1686-1837 blev flere tusinde tyveritilfælde tortureret, og i Oplysningstiden fra sidst i 1700-tallet var Danmark en af de flittigste, måske endog den flittigste nation i Europa, hvad angår fuldt lovligt brug af tortur med henblik på at fremtvinge tilståelser. På den anden side gjorde Danmark sig bemærket med et meget tidligt forbud mod at benytte tortur, udstedt af Christian 3. 1547, hvilket var enestående i Europa. Men lige så enestående er det, at tortur igen blev legaliseret i Danmark i 1772, da Europas førende lande netop afskaffede den statsautoriserede brug af tortur.

Forfatteren lader historien udfolde sig på to niveauer, nemlig dels i forhold til de politiske og ideologiske overvejelser, som kort sagt foregik på de bonede gulve og udspandt sig mellem kongerne og de centrale embedsmænd, og i den sammenhæng også med udblik til forholdene i det øvrige Europa, og dels i forhold til selve torturen, hvor og hvordan den udspandt sig. I forlængelse af disse to niveauer er det bogens eksplicitte formål at bringe læseren ned i torturkammerne og ud til mennesker i de miljøer, der blev udsat for tortur.

Ikke mindst i konsekvens af det sidstnævnte hæver Den skarpe eksamination sig op på et niveau som gør, at der ikke blot er tale om den officielle torturs historie i Danmark, men meget mere end det. Der er tale om et grundigt rets- og kulturhistorisk værk, der giver et til tider chokerende indblik i det officielle Danmarks holdning til og brug af tortur, og en underklassens kulturhistorie, mere præcist den fattige, kriminelle og kriminaliserede underklasses historie i Danmark. I den forstand er der også andet og mere end torturhistorie at hente i bogen, f.eks. i forbindelse med de store sociale modsætninger i København, som på den ene side husede hoffet og landets rige elites pragtgårde og -palæer, og på den anden side store grupper af flådematroses, menige soldater og andre uden formue, samt de slaver, som var dømt til strafarbejde på flådens værft Bremerholm. Torturhistorisk havde det selvsagt som konsekvens, at størstedelen af torturtilfældene fandt sted i København.

For så vidt angår diskussionen på de bonede gulve, er et interessant eksempel generaløjtnant Sponecks brev til kongen, Frederik 4., 27. juli 1727, i hvilket Sponeck skriver, at der i øvrigt mellem tortur og den polske buk (dvs. den meget smertefulde krumslutning, hvor offerets fødder og hænder tvinges sammen i jern i kortere eller længere tid) er en stor forskel, fordi det første udføres af bødlen og hans instrumenter, mens det sidste derimod er et tidligere almindeligt brugt middel, som regimenterne uden forespørgsel har brugt overfor hårdnakkede delinkventer; derfor kan dette ikke kaldes en torturgrad. Dvs.: Når bødlen udfører krumslutning er det tortur, når militæret gør det er der ikke tale om tortur. For offeret har distinktionen selvsagt været uden betydning.

I 1735 kom spørgsmålet om torturens indhold til diskussion, og i 1737 fastlagde man, på de bonede gulve, tre grader af tortur. Hver tortursession skulle vare et kvarter, og torturen måtte gentages tre gange med nogle dages mellemrum. Første grad indebar tommelskruer, som gradvist blev skruet længere ind. Anden grad var at blive rullet på sten. Her blev delinkventens ryg blottet og ben og arme sammenlænket således at ryggen blev rundet, hvorefter offeret på ryggen blev rullet på en bunke småsten, som dog ikke måtte være skarpe flintesten. Tredje grad var knudesnoren, også kaldet rosenkrans eller paternoster. Her blev en snor med knuder bundet om hovedet på offeret, en pind stukket ind under snoren, og pinden blev så gradvist drejet således, at snoren blev mere og mere stram, og snoren kunne strammes indtil øjnene stod ud af hovedet. Man havde altså fastsat stramme retningslinjer for forløbet, for brugen af tortur. Således sagen set fra de bonede gulve.

Tager vi så turen fra de bonede gulve til torturkammeret, møder vi i 1741 den tyerianklagede Jens Peter Gjørup, der trods kraftige indicier hårdnakket nægtede sig skyldig, så der var ingen vej udenom: Jens Peter Gjørup måtte, efter behørig kongelig tilladelse, gennem den fulde tortur. Forløbet er nøje beskrevet på tysk i Inkvistitionskommissionens justitsprotokol, og Tyge Krogh gengiver det på dansk. Præcist kl. 52 minutter over 10 den 1. marts 1741 blev Gjørup lagt i tommelskruer, men fastholdt sin uskyld. 7 minutter over 11 blev tommelskruerne taget af ham, og 16 minutter over 11 blev han spændt i den polske buk og rullet på sten, og nu skreg Gjørup, men fastholdt sin uskyld. 30 minutter over 11 blev han spændt ud af den polske buk, og nu græd han for første gang under forhøret, men det var ikke til at få en bekendelse ud af ham. 59 minutter over 11 blev kransen, dvs. snoren, så sat på ham, men efter 4 minutter sprang snoren, og "derved kom han løs af pinen." Men det fortsatte otte dage senere, hvor Jens Peter Gjørup måtte hele turen igennem igen. Gjørup fastholdt sin uskyld, men i forsøg på at slippe ud af smerterne sagde han, at hvis man satte ham fri, ville han i morgen sige alt hvad han havde på hjerte. Det gjorde han imidlertid ikke. Fire dage senere skulle Gjørup så igennem pinslerne for tredje gang, men nu kunne han tilsyneladende ikke udholde mere, og gik til bekendelse. Han blev dømt til hængning, men benådet af Christian 6. til at kagstryges, dvs. piskes, og sættes til strafarbejde på livstid.

I slutningen af 1740'erne kom man efterhånden også på de bonede gulve til en erkendelse af, at folk under tortur ville tilstå hvad som helst, for siden at trække tilståelsen tilbage. Tortur var et usikkert, ja ligefrem farligt middel til at udfinde sandheden, og det ville være bedre i tvivlsomme sager at frikende en skyldig end at dømme en uskyldig, eller bringe en uskyldig til falsk bekendelse med tortur, thi, som det anføres, der kendes mange eksempler på, at folk i den uudholdelige pine har tilstået store usandheder. Denne erkendelse afholdt imidlertid ikke de samme bonede gulve fra i 1772 igen at tillade tortur i det, der de facto var dansk retspraksis. Nu trådte Danmark, skriver Tyge Krogh, midt under den oplyste torturkritik, frem som en nation, der fuldt legaliserede tortur. Embedsmændene i Danske

Kancelli, fortsætter forfatteren, kunne så trøste sig med, at det store flertal af borgere og den københavnske offentlighed støttede deres holdning, så længe kun underklassen blev udsat for torturen.

Hvor man i 1548 havde forbudt anvendelsen af tortur, blev tortur i 1772 igen indført i Danmark. Ganske vist gik andre lande i Europa i modsat retning, men i Danmark fulgte man en anden strøm, for en dels vedkommende vel nok betinget af opgøret med Struensees reformer og principielle forbud mod tortur. På den måde kan man sige, at genindførelsen af tortur i dansk retspleje i 1772 var en trend i tiden. Og dem skal man jo passe på med. Det er ikke altid, de fører noget godt eller fornuftigt med sig.

Konkluderende må man konstatere, at hvad mennesker har kunnet få sig til at udsætte medmennesker for er utroligt, og ethvert rettænkende, historisk bevidst og humanistisk indstillet menneske må nødvendigvis tage afstand fra sådanne forhold, i fortid og nutid. Men menneskeheden består ikke udelukkende af rettænkende, historisk bevidste og humanistisk indstillede mennesker, hverken i fortid eller nutid. Det kan vi lære af historien. Det er en ubehagelig lære, men et reelt eksisterende forhold, som vi ikke kan skjule ved at ændre vejnavne eller ved at smide fælles kulturarv som kongelige buster i havnen. Imidlertid er bestræbelsen på at hælde fortidens ubehagelige sider i George Orwell'ske erindringshuller jo – skriver her en ikke længere helt ung hvid mandlig anmelder – en af tidens trends. Følger man denne tidens trend må man sige: Denne bog burde ikke have været skrevet. For historiens skyld må man sige: Godt at den blev det.

[Historie-online.dk, den 27. juli 2022]

← Forrige artikel (<https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/1700-arene/bundet-af-koennet>)

SE RELATEREDE ARTIKLER

DRAGØR I 1700-TALLET - ET MARITIMT BYSAMFUND

(<https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/dragoer-i-1700-tallet-et-maritimt-bysamfund>)

MAGTEN OG KULTUREN

(<https://www.historie-online.dk/boger/magten-og-kulturen>)

KONGEHUSETS JOKER

(<https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/kongehusets-joker>)

September. Très Riches Heures du Duc de Berry

Erik Ingemann Sørensen fortæller om september måneds billede i tidebogen

(<https://www.historie-online.dk/temaer-9/artikler-51-51/indhold-4-ovrigt-52-52-52/september-trs-riches-heures-du-duc-de-berry>) (<https://www.historie-online.dk/nyheder-og-aktiviteter-2-2/cykler-og-modeljernbane-paa-museet>)

Cykler og modeljernbane på museet

Danmarks Tekniske Museum har både udstilling om cykler og modeljernbanetræf

modeljernbane-paa-museet) (<https://www.historie-online.dk/temaer-9/artikler-51-modeljernbane-paa-museet>)

Museumsnumre 5: Biblen

Ole Mortensen fortæller om den store bog

51/museumsnumre/museumsnumre-5-biblen) (<https://www.historie-online.dk/nyheder-og-aktiviteter-2-2/tv-tips-uge-35-2022>)

TV-tips, uge 35, 2022

Bl.a. dokumentar om Hadrians Mur

aktiviteter-2-2/tv-tips/tv-tips-uge-35-2022) (<https://www.historie-online.dk/nyheder-og-aktiviteter-2-2/golden-days-2022-queens>)

Golden Days 2022: Queens

Golden Days fra d. 2.-18. september med mere end 200 arrangementer og oplevelser over hele Storkøbenhavn samt en række omegnskommuner

2/golden-days-2022-queens) (<https://www.historie-online.dk/nyheder-og-aktiviteter-2-2/i-tove-i-tove-ditlevsens-fodspor>)

I Tove Ditlevsens fodspor